

İQTİSADİYYAT

UOT 640.4

AZƏRBAYCANDA İSLAM TURİZMİNİN İNKİŞAFI İSTİQAMƏTLƏRİ

Nəcibə Əhməd qızı ŞİRİNOVA

*Qərbi Kaspi Universitetinin “İqtisadiyyat, marketing
və menecment” kafedrası*

Kimya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

shirinova_1963@mail.ru

Mətanət Həbib qızı RİZAYEVA

*AMEA İqtisadiyyat institutu, böyük elmi işçi,
iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru,*

metanetw@mail.ru

XÜLASƏ

Məqalədə turizmin iqtisadi və sosial mahiyyətinin əsas nəzəri baxışları araşdırılmışdır. Həmçinin, regionun iqtisadi inkişafında turizmin rolu qiymətləndirilmişdir. İslam turizminin mahiyyəti və inkişafı istiqamətləri tədqiq edilmişdir. İslam turizminin mahiyyəti ilə yanaşı turizm məhsulu, xidmətin metodları da araşdırılmışdır. Bütün bunlarla yanaşı İslam turizminin problemləri də göstərilmişdir.

Açar sözlər: turizm, iqtisadi səmərə, mehmanxana, multikulturalizm, İslam turizmi

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКОГО ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются основные теоретические взгляды, отражающие экономическую и социальную значимость туризма. Так же, оценивается роль туризма в экономическом развитии региона. Исследуется сущность и направления развития Исламского туризма. Исследованы туристический продукт, методы обслуживания и сущность Исламского туризма. Так же показаны проблемы развития Исламского туризма.

Ключевые слова: туризм, экономические выгоды, гостиница, мультикультурализм

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ISLAMIC TOURISM IN AZERBAIJAN

SUMMARY

This article examines the main theoretical views reflecting the economic and social significance of tourism. Also, the role of tourism in the economic development of the region is assessed. The essence and directions of development of Islamic tourism is investigated. Investigated the tourist product, the methods of service and the essence of Islamic tourism. The problems of the development of Islamic Tourism are also shown.

Keywords: tourism, economic benefits, hotel, multiculturalism, Islamic tourism

Bu gün Azərbaycan müsəlman ölkələrindən olan turistlər üçün populyar bir istiqamət olmaq üçün hər bir fürsətə malikdir və bu səbəbdən turizm sənayesini inkişaf etdirmək vacibdir. Əlbəttə ki, əlverişli şərait yaranarsa, müsəlman ölkələrindən geniş bir turist axını almağa ümid edirik. Artıq bu gün turizm şirkətləri ərəb dilini bilən mütəxəssislərə tələbatını diktə edir. Turizm sektorunun, xidmət və iaşə sektorunun müxtəlif seqmentləri İslam qonaqlarının sayının artması ilə əlaqədar tələb və təklif vektorunu dəyişir. Bundan əlavə, ölkəmizin İslam həmrəyliyi prosesində artan əhəmiyyəti, eləcə də gələcəkdə ölkəmizdə nəzərdə tutulan beynəlxalq tədbirlər ölkəyə investisiya cəlb etmək üçün yollar açır. Dünyada "yaşıl kapital"a malik 500 ən böyük islam şirkətinin olduğunu nəzərə alsaq, bu sahənin inkişaf etdirilməsinin ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğu görə bilərik.

İqtisadi sahədə keçid dövrünün başa çatması Azərbaycanın sosial və iqtisadi sahələrdə inkişafı yolunda yeni, keyfiyyətə daha yüksək mərhələnin təməlini qoyub. Ölkəmizdə aparılan uğurlu islahatlar iqtisadiyyatımızın hərtərəfli və çoxşaxəli tərəqqisinə, xalqın rifah halının yüksəldilməsinə, sosial tələbatların daha dolğun ödənilməsinə münbit şərait yaratmışdır. Bunun nəticəsidir ki, ölkənin siyasi və iqtisadi qüdrəti daha da yüksəlib. Azərbaycanda son illər ərzində neft sektoru ilə yanaşı, qeyri-neft sektorunun da davamlı inkişafı böyük perspektivlərə yol açmışdır. Qeyri-neft sektoruna daxil olan prioritet sahələrdən biri kimi turizm ölkə iqtisadiyyatında aparıcı mövqə tutur.

Mədəniyyət, səhiyyə, idman və digər sosial sahələrin gəlirlərinin artırılması üçün turizmin inkişaf etdirilməsi geniş imkanlar yaradır. Beynəlxalq və yerli bazarlarda yüksək rəqabət və keyfiyyətli turizm xidmətlərinin təmin edilməsi, turizmin inkişafının dəstəklənməsi, müasir ideya və texnologiyalara əsaslanan yeni innovasiya layihələrinin cəlb edilməsi, milli dəyərlərə uyğun

Şəkil 1. Beynəlxalq turizmdən əldə edilən gəlir

turizm təcrübəsinin formalaşdırılması və turizmin inkişafı ilə əlaqədar görülməli tədbirlər qarşıya məqsəd kimi qoyulub (1).

Turizm, texnikanın və texnologiyanın inkişafı ilə insanlar arasında münasibətlərin, dünyanın müxtəlif ölkələrinə səyahət etmək imkanının yaranmasının nəticəsidir. Müasir dövrdə cəmiyyətin sosial inkişafında turizmin əhəmiyyəti böyükdür. Çünki turizm müasir dünyada qlobal əhəmiyyətə malik olan, sosial-iqtisadi əlaqələri tənzimləyən, biznes maraqlarının əhatə dairəsini genişləndirən, müxtəlif ölkələr, xalqlar və dinlər arasında qarşılıqlı münasibətlər yaradan bir sahədir. Turizm iqtisadiyyatın dinamik inkişaf edən bir sahəsi olmaqla, iqtisadiyyatın böyük bir sektorudur və hal hazırda turizm sahəsi inkişafına görə, müasir dünya iqtisadiyyatında oynadığı roluna görə neft və maşınqayırma sənayesi ilə rəqabət aparan bir sənaye halına gəlmişdir (şəkil 1) (7). Turizmin inkişaf etdirilməsi hər bir ölkədə bir çox sosial-iqtisadi problemlərin həll edilməsi üçün zəmin yaradır. Turizm sahəsinin inkişaf etməsi yeni iş yerlərinin açılması, əhalinin kommunikasiya və mədəni əlaqələrinin artması, əhalinin kənddən şəhərə axımının qarşısının alınması deməkdir.

Dünya iqtisadiyyatı şəraitində özünün əhəmiyyəti və sosial-iqtisadi nəticələrinə görə turizmin inkişafını müasir mütərəqqi sahə kimi qiymətləndirmək olar. İqtisadi və sosial potensialı olan ölkələr üçün turizm sferası struktur siyasətin və perspektiv bazar tipli iqtisadiyyatın prioritet istiqamətidir. Turizmin mövcud vəziyyəti qiymətləndirilərkən onun ümumi daxili məhsulun artımı və sosial problemlərin həllində rolu nəzərdə tutulur. Turizmin səmərəsi dedikdə, onun iqtisadi artım və sosial problemlərin həllində rolu əsas götürülür. Turizm inkişaf problemləri tarixi, iqtisadi və təcrübə ilə bağlı olan bir sıra problemlərlə bağlıdır (4).

Hər bir ölkədə turizmin təşkilinin əsas amili kimi turistlərin xarakteristikası nəzərdə tutulur. Turistlərin tələbatlarına müvafiq olaraq təklif problemləri turizm müəssisələrində həll olunur. Turizm bazarını turizmin tələbi və təklifi

formalaşdırır. Turizm bazarı turizm məhsulunun reallaşması yolları və uyğun qiymətlərlə ölçülür. Azərbaycanda turizmin inkişafının istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində beynəlxalq əlaqələrin təşkili, turizm imkanlarının təbliği, milli turizmin inkişafı əsas rol oynamışdır. Ölkə ərazisində 11 iqlim qurşağından 9-nun olması, qədimi tarixi abidələr, dəniz, gözəl təbiət turizmin inkişafına imkanlar yaradır. Respublikanın müxtəlif regionlarında olan və dövlət tərəfindən qorunan milli parklar, qoruqlar, yasaqlıqlar ölkəyə turizm axınının cəlb olunmasında az rol oynamır (3).

2016-cı il 16 mart tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzaladığı 1897 nömrəli Sərəncamına əsasən “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri”nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında” 8 əsas və 3 yardımçı olmaqla, 11 sektor üzrə Azərbaycan iqtisadiyyatının təfəssilatlı inkişaf planlarının işlənilməsi məqsədi ilə işçi qrup yaradılaraq, 2020-ci ilədək iqtisadi inkişaf strategiyasının və tədbirlər planının, 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxışın və 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxışın hazırlanmasına dair müvafiq tapşırıqlar verilmişdir (2). İxtisaslaşmış turizmin müəyyənləşdirilməsi turizmin inkişafı istiqamətində görülən işlərin davamlılığına xidmət etməklə yanaşı milli iqtisadiyyatın inkişaf strategiyasında prioritet istiqamətlərdən biri kimi, cəlbədiçi turizm məkanı kimi Azərbaycan Respublikasının qabaqcıl mövqə tutmasına imkan yaradacaq, mövcud turizm potensialından və qarşılıqlı əlaqələrdən səmərəli istifadə edilməklə turizm sektorunun iştirakçıları arasında əməkdaşlığın inkişafına və Azərbaycanda turizm xidmətləri üzrə keyfiyyətin yüksəldilməsinə gətirib çıxaracaqdır.

Azərbaycanda mövcud olan etnik və dini tolerantlıq mühiti, milli və mədəni müxtəliflik sayəsində vətənimiz çoxmillətli və çoxsahəli bir ölkə kimi məşhurlaşdı, demək olar ki, dünya miqyasında mədəniyyətlərəarası dialoq üçün əlverişli bir yerə çevrilmişdir. Bu gün Azərbaycan Respublikasında müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən dövlət siyasəti bu mədəni, linqvistik və etnik müxtəlifliyin qorunmasına yönəldilmişdir. Çoxmədəniyyətlilik sahəsində əsrlər boyu əldə edilmiş tarixi təcrübənin zənginləşdirilməsi bu sahədə Azərbaycan cəmiyyətində əldə edilmiş nailiyyətlərin beynəlxalq arenada güclənməsini tələb edir. Əsası Ümummillə Liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan Azərbaycan xalqının çoxmədəniyyətli ənənələri hal hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən davamlı olaraq inkişaf etdirilir.

26 noyabr 2015-ci il tarixində Bakıda İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının (İSESKO) Baş Konfransının 12-ci iclası keçirilmişdir. Bu iclasda iştirak edən Prezident İlham Əliyev çıxışında demişdir: “Biz multikulturalizmin-çoxmədəniyyətliliyin gözəl bir gələcəyə sahib olduğuna tam əminik. Multikulturalizmə alternativ olmadığından yalnız bəzi siyasətçilər, ictimai xadimlər çıxışlarında daha diqqətli olmalıdırlar. Alternativ-ayrı-seçkilik, islamo-

fobiya, xarici düşmənçilikdir. Bu yol gələcəyə apara bilməz. Buna görə də, siyasətimiz və təşəbbüslərimizlə bu regionda olan dinlərarası əlaqələri inkişaf etdirməyə və gücləndirməyə davam edəcəyik". Xatırladaq ki, 2016-cı il Azərbaycanda Multikulturalizm İli elan edilmişdi.

Azərbaycanın paytaxtı Bakıda IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının keçirilməsi qərarı 24 İyul 2013 tarixində Səudiyyə Ərəbistanının Ciddə şəhərində keçirilən İslam Həmrəyliyi İdman Federasiyasının VIII Hesabat Baş Assambleyasında (SFIS) verilmişdir. Baş Assambleya çərçivəsində "Bakı-2017" kitabının təqdimatı, oyun konsepsiyası ilə bağlı bölmələr, həmçinin bir sıra məsələlər haqqında ümumi məlumatlar verilmişdir. "Bu oyunların keçirilməsi ilə bir daha gücümüzü, imkanlarımızı nümayiş etdirəcəyik, dini dəyərlərimizə sadıq qalacağıq və İslam dünyasını birləşdirməyə çalışacağıq", - deyə dövlət başçısı öz çıxışında qeyd etmişdir. - İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının liderləri ölkəmiz haqqında nə dediklərini nəzərdən keçirin, onlar bunu necə qiymətləndirirlər. Hətta bir-biri ilə yola getməyən müsəlman ölkələri bizə böyük hörmətlə yanaşırlar. Bu bizim siyasətimizdir. Bizim siyasətimiz səmimi, əsl, ədalətli, prinsipial və cəsarətlidir. Bütün bunları nəzərə alaraq, Azərbaycanda 2017-ci ili İslam Həmrəyliyi ili elan edirik".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2015-ci il sentyabrın 18-də Bakıda IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının Təşkilat Komitəsi yaradılmışdı. Təşkilat Komitəsinin sədri Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin İcraiyyə Komitəsinin üzvü Mehriban Əliyeva təyin edilmişdi. Təşkilat komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva çıxışında demişdi: "Azərbaycan müsəlman dünyasının tərkib hissəsidir. Azərbaycan dostluq, qardaşlıq, qarşılıqlı hörmət əsasında bütün müsəlman ölkələri ilə əlaqələr qurur və bu sahədə böyük uğurlar əldə etmişdir. Təəssüf ki, bir sıra müsəlman ölkələrində müharibələr gedir, yeni qarşıdurmalar, təhdidlər yaranır, İslamı terrorla birləşdirən qüvvələr artmaqda davam edir. İslam da daxil olmaqla heç bir din, terrorla əlaqəli ola bilməz. Din özü terroru inkar edən bir faktdır və İslam sülh dini və mərhəmət dinidir". Mehriban xanım Əliyeva onu da əlavə edib ki, "Əlbəttə ki, ümumi təhlükəsizliyə dair məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının geniş istifadəsi, turist marşrutlarının tərtibi və mədəniyyət proqramları kimi məsələlərə də diqqət yetirmək lazımdır. Hərtərəfli səhiyyə xidmətini təmin etmək vacibdir. Bir sözlə, heç bir məsələ diqqətdən kənar qalmamalıdır. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı ilə 2017-ci il ölkəmizdə İslam Həmrəyliyi ili elan edilmişdir. Bu da qarşıdan gələn oyunların dəyərini artırır. Əminəm ki, IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının birgə söylərimiz nəticəsində uğurla keçiriləcək və Azərbaycanın tarixində növbəti bir qələbə kimi qalacaqdır. Bu oyunlar böyük bir idman bayramı olacaq, eyni zamanda müsəlman dünyasında dostluq, həmrəylik, qardaşlıq əlaqələrini gücləndirilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir" (5).

Şəkil 2. 2016-cı ildə qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin ölkələr üzrə sayı

	Cəmi		o cümlədən:			
	turistlərin sayı, nəfər	tur-günlərin sayı, adam-gün	qəbul edilmiş		göndərilmiş	
			turistlərin sayı, nəfər	tur-günlərin sayı, adam-gün	turistlərin sayı, nəfər	tur-günlərin sayı, adam-gün
Cəmi	53 999	349 496	8 949	33 054	45 050	316 442
o cümlədən:						
Azərbaycan Respublikası	9 546	55 305	-	-	9 546	55 305
Rusiya Federasiyası	8 719	50 255	4 321	13 243	4 398	37 012
Gürcüstan	694	4 684	10	58	684	4 626
Qazaxıstan	41	195	9	54	32	141
Ukrayna	553	5 394	35	167	518	5 227
Türkiyə	14 921	104 159	50	266	14 871	103 893
Birləşmiş Krallıq	707	3 277	61	221	646	3 056
Almaniya	1498	6973	83	217	1415	6756
İspaniya	415	1965	86	429	329	1536
İtaliya	621	2982	144	603	477	2379
Fransa	431	1871	133	494	298	1377
Finlandiya	222	657	16	48	206	609
BƏƏ	5569	28836	1262	6510	4307	22326
Misir	389	1758	5	15	384	1743
İran	3992	31271	1338	5855	2654	25416
ABŞ	132	608	28	143	104	465
Çexiya Respublikası	692	4700	14	55	678	4645
Avstraliya	26	116	26	116	-	-
Çin	390	1533	352	1300	38	233
Digər ölkələr	4441	42957	976	3260	3465	39697

Bu gün Azərbaycanın turizm sektoru Avropa və Amerikadan olan turistlər yanaşı ərəb və digər islam ölkələrindən olan turistlər üçün də cəlbəedici olmuşdur (şəkil 2) (8). Azərbaycanda İslam turizmi sənayesinin inkişaf etdirilməsi, yeməklərin, xidmətlərin dini standartlara cavab verəcəyini nəzərdə tutan xüsusi mehmanxana və istirahət obyektləri, restoran və kafe açmaq vacibdir. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Avropada fəaliyyət göstərən müasir mehmanxanaların 2/3 hissəsi islam qaydaları əsasında tikilmişdir. Binalar namaz otaqları və xüsusi hovuzlar ilə təchiz olunmalıdır. Kişi və qadınlar üçün üzgüçülük hovuzları və spa, habelə İslami geyim kodu olan ailələr üçün çimərliklər lazımdır. Bütün bunlar müsəlmanların dəyərlərini və ləyaqətini qorumaq üçün edilir və istirahət dini inancların dəyərlərini pozmur (6). Demografların proqnozlarına əsasən, 2025-ci ilə qədər müsəlmanlar bütün dünyanın əhalisinin üçdə birini təşkil edəcəklər.

Bu gün dünyada İslam turizminə sərmayələr əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bütün bunlar müsəlmanlar arasında dini dəyərləri qorumaq üçün edilir və bir daha təsdiq edilir ki, istirahət dini inancların dəyərlərinə zidd deyil.

Bu deyilənlər, mehmanxanalarda müsəlman olan və yüksək xidmət tələb edən təhsilli və zəngin turistlərin sayının artacağını bildirir. İslam ölkələrindən Azərbaycana gələn qonaqlar otel otağınınadək ibadət yerinin vəziyyətinin

Məkkənin-qiblənin istiqaməti nəzərə alaraq planlaşdırılmasını gözləyirlər ki, lazım olan vaxtlarda öz namazlarını düzgün icra edə bilsinlər. Ayrıca olaraq, müsəlman turistlər otelin restoranında spirtli içkilərin olmamasını, hazırlanan qidaların yalnız müsəlman qanunlarına uyğun məhsullardan hazırlanmasını tələb edirlər. Həmçinin, müsəlman ölkələrindən olan imkanlı turistlər mehmanxanalarda qadınlar üçün ayrıca bir spa-salonun olmasını da istəyirlər. İslam ölkələrindən olan turistlərə ev sahibliyi etməyə hazırlaşan turizm sənayesi nəzərə almalıdır ki, qoyulan tələblərə cavab vermək üçün bir çox nüanslar həyata keçirilməlidir. Mehmanxanalarda ərəb dilini səlis bilən xidmət personalı hazırlanmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, müsəlman ailələri çoxuşaqlı olur. Müsəlman ailələrində üzvlərin sayının çox olduğunu nəzərə alaraq mehmanxanalarda 2, 3 və daha çox otaqlı nömrələrin olması zəruridir. Onu da qeyd etmək ki, dünyanın digər ölkələrindən olan turistlərdən fərqli olaraq müsəlman qadınları səyahətlə yanaşı şoppinqə də xeyli maraqlıdırlar. Bu səbəbdən həm mehmanxanada olan mağazalarda, həm də səyahət etdikləri şəhərlərdə onlar biznes mərkəzlərində xeyli bazarlıq edirlər. 2016-cı il ilə müqayisədə Azərbaycana 2017-ci ildə Səudiyyə Ərəbistanından 4,5 dəfə, Omandan 7,4 dəfə, BƏƏ-dən 1,9 dəfə, İrandan 1,4 dəfə, Hindistandan 2,3 dəfə çox xarici vətəndaş gəlmişdir.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramının qəbul edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı. 2010-cu il, №838, “Azərbaycan” qəzeti, 2010-cu il 7 aprel. səh.1.
2. “Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. səh.24
3. Qurbanov F.İ. “Azərbaycanda Turizmin inkişaf problemləri”, səh.165-172. Bakı, Adiloğlu nəşriyyatı, 2007
4. Əlirzayev Ə.Q., Aslanova S.İ. “Turizmin inkişafının sosial iqtisadi problemləri”. səh.130-145. Bakı, 2006.
5. 2017-ci il Azərbaycanda “İslam həmrəyliyi ili” elan edilib // Mədəniyyət. 2017-ci il, 11 yanvar. S.2
6. Христов Т.Т.Религиозный туризм: Учебное пособие для студ. высш. учеб.заведений. стр.188-195.М.: Издательский центр «Академия», 2005
7. www.turizm.az
8. www.stat.gov.az.